

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ОЗНАКАМИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

*Мороз В. М. Науково-дослідний центр
гуманітарних проблем Збройних Сил України
<https://orcid.org/0000-0003-3363-3712>*

У статті розглядаються типові методики діагностування осіб з набутою ургентною адикцією, здійснюється їх адаптація до діагностики військовослужбовців з ознаками адиктивної поведінки, наводяться результати експериментального дослідження поведінкових адикцій як чинників депрофесіоналізації військовослужбовців; достовірні відмінності між діагностичними показниками військовослужбовців різних категорій і видів професійної діяльності.

Ключові слова: адиктивна поведінка; діагностування; депрофесіоналізація; інтерпретація; професійне вигорання; деформація; трудоголізм.

Вступ. Депрофесіоналізація являє собою процес втрати професійних якостей у будь-якій сфері діяльності, негативно впливає на її ефективність і обумовлюється різними причинами – соціальними, економічними, технологічними, інформаційними, медичними, психологічними, стресогенними тощо. Депрофесіоналізація породжує небажані якості особистості, змінює її професійну та особисту поведінку. Найбільш професійна деформація (внаслідок психосоматичних розладів) пов'язана з ризиком небезпечною діяльністю та в цілому є наслідком взаємопов'язаної дії та взаємодії таких систем: "людина-людина"; "людина-колектив"; "людина-суспільство". Сучасний соціальний стан в Україні характеризується значним рівнем нестабільності, зростанням рівня психологічного напруження в усіх верствах населення. Війна рф проти України, ведення бойових дій, перманентна загроза для життя, істотне підвищення агресивності соціального середовища, насильство, злочинність, корупція, контрастність рівнів життя, втрата соціальної впевненості, відсутність відчуття особистої безпеки, почуття безвиході, обстріли цивільної інфраструктури на значному віддаленні від лінії зіткнення спричиняють формування травмуючого фону та призводять до виникнення та розвитку нових форм залежностей поряд із відомими, тобто психологічна структура людини (Prikhodko, 2022) (як біологічної системи) набуває суттєвої турбулентності та ознак деструктивних змін з наслідками депрофесіоналізації.

Військово-професійна діяльність пов'язана із ситуаціями ризику та з непередбачуваністю для життя. Науковими дослідженнями доведено, що в умовах збройних конфліктів, бойових дій, зазвичай, разом із підвищенням рівня агресивності, поширенням депресивних ознак та проявами інших негативних наслідків впливу бойових стресових чинників завжди відбувається збільшення частоти саморуйнівної поведінки, одним із різновидів якої є адиктивна поведінка, яка набувається поступово. При цьому зростає значущість досліджень не лише щодо причин, особливостей прояву чи механізмів розвитку поведінкових адикцій у військовослужбовців, а й своєчасного виявлення у них адиктивних ознак (Коқун, Мороз, 2024, с. 9). Слід зазначити (Колесніченко, Приходько, 2022), що в бойовій обстановці формування адиктивних розладів обумовлюється переважно стресовим впливом, а особистісна схильність значною мірою визначається чинником низької толерантності до стресу. Проблеми адиктивної поведінки військовослужбовців, її впливу на військово-професійну діяльність у роботах науковців висвітлені недостатньо. Імовірно, це пов'язано з низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, що актуалізує важливість подібних досліджень.

Теоретичне підґрунтя. Адиктивна поведінка стала предметом досліджень багатьох науковців як вітчизняних (О. Безпалько, О. Камінська, О. Ключко, О. Коқун, В. Лютий, Н. Максимова, Н. Малєєва, А. Мудрик, Н. Пихтіна, В. Пушкар, О. Смуқ, В. Стасюк та ін.), так і зарубіжних (С.

Andreassen, I. Bakken, L. Clark, M. Ginley, J. Corbit, K. Götestam, M. Griffiths, A. Johansson, H. Milkman, A. Oren, S. Pallesen, N. Petry, T. Robbins, R. Solomon, S. Sunderwirth, S. Weiner, H. Wenzel, K. Zajac та ін.). У військовій сфері вивченню цього питання приділили увагу С. Байда, О. Колесніченко, О. Кокун, Н. Лозінська, Я. Мацегора, В. Мороз, І. Пішко, І. Приходько, О. Сафін та ін.

Для діагностики рівня депрофесіоналізації військовослужбовців було використано такі методики: Модифікований опитувальник на виявлення професійного вигорання та деформації – MBI (С. Maslach, S. Jackson); методика "Вивчення задоволеності своєю професією та роботою" (Н. Гура, О. Вельдбрехт, Е. Locke); методика "Мотивація професійної діяльності" (К. Замфір, у модифікації А. Реана); Опитувальник професійної життєстійкості (О. Кокун); Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема (у модифікації на військово-професійну самоефективність).

Діагностика поведінкових залежностей військовослужбовців проводилася із використанням п'яти методик: Методика визначення груп адиктивного ризику військовослужбовців Збройних Сил України (В. Мороз); Опитувальник діагностики ургентної залежності (О. Шибко); Голландська шкала трудової залежності (коротка форма) (Schaufeli & Taris) – The Dutch Work Addiction Scale (DUWAS); Опитувальник на виявлення рівня кіберкомунікативної залежності (залежність від соцмереж) (А. Тончева); Методика діагностики схильності до різних видів залежності (Г. Лозова).

Мета дослідження: визначення поведінкових адикцій як чинників депрофесіоналізації військовослужбовців.

Методи дослідження. Для реалізації визначеної мети використана система загальнонаукових методів дослідження, а саме: а) аналіз наукових досліджень з проблем депрофесіоналізації фахівців, адитивної поведінки, індукція, дедукція, синтез, порівняння – для узагальнення теоретичних положень і практичних результатів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо понять та сутності психосоматичних і професійних деформацій особистості; б) емпіричні методи: аналіз та класифікація діагностичних методик з

поведінкових адикцій особистості, системний підхід – для визначення показників депрофесіоналізації військовослужбовців внаслідок поведінкових адикцій.

Результати та обговорення.

Характеристика вибірки

В анонімному дослідженні, спрямованому на визначення особливостей зумовлення депрофесіоналізації військовослужбовців адиктивними поведінковими чинниками взяли участь 129 військовослужбовців:

1. Стать: чоловіки – 106 (82,2 %); жінки – 23 (17,8%).

2. Вік: від 20 до 50 і більше років.

3. Склад: сержантський – 3 (2,3 %); молодший офіцерський – 18 (14,0%); старший офіцерський – 104 (80,6 %); дані відсутні – 4 (3,1 %).

4. Досвід участі в бойових діях: 1) з досвідом участі в бойових діях – 103 (79,8%); 2) з досвідом участі в бойових діях після 24.02.2024 р. – 44 (34,1%).

5. Місце проведення дослідження: 1) слухачі Національного університету оборони України – 49 (38%); 2) військовослужбовці Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України – 80 (62%).

Методи дослідження

В дослідженні було використано 10 психодіагностичних методик.

Для діагностики рівня депрофесіоналізації військовослужбовців було використано одну основну методику та чотири додаткових.

1. Модифікований опитувальник на виявлення професійного вигорання та деформації – MBI (Maslach & Jackson, 1981); (Maslach & Leiter, 1997).

2. Методика "Вивчення задоволеності своєю професією та роботою" (Гура & Вальдбрехт, 2021); (Locke, 1976).

3. Методика "Мотивація професійної діяльності" (К. Замфір у модифікації А. Реана) (Кокун & Мороз, 2021, с. 64-66), (Herzberg, 1964).

4. Опитувальник військово-професійної життєстійкості (Кокун, 2021).

5. Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема (у модифікації на військово-професійну самоефективність), (Schwarzer & Jerusalem 1995), (Schwarzer, 1992); (Schwarzer & Fuchs, 1995).

Питання психології

Діагностика поведінкових залежностей військовослужбовців проводилася із використанням п'яти методик:

1. Методика визначення груп адиктивного ризику військовослужбовців Збройних Сил України (В. Мороз); (Кокун & Мороз, 2024, с. 9).

2. Опитувальник діагностики ургентної залежності (Шибко, 2008).

3. Голландська шкала трудової залежності (коротка форма) (Schaufeli & Taris). TheDutchWorkAddictionScale (DUWAS) (Schaufeli W.B. & Taris, 2009); (Young, 1996).

4. Опитувальник на виявлення рівня кіберкомунікативної залежності (залежність від соцмереж), (Тончева, 2012).

5. Методика діагностики схильності до різних видів залежності (Лозова, 2019).

Обробка результатів здійснювалася у статистичному пакеті SPSS 22.0.0.0. Дані

були проаналізовані за допомогою: описової статистики (середні значення, стандартні відхилення, відсотковий розподіл, асиметрія та ексцес), t-розподіл Стьюдента (автор – Уільям Сілі Госсет) для незалежних вибірок, коефіцієнту кореляції рангу Ч. Спірмена та множинного лінійного регресійного аналізу (прямий метод).

Описова та порівняльна характеристика отриманих результатів

Описову статистику показників депрофесіоналізації військовослужбовців та показників додаткових методик наведено у таблиці 1. Ці дані свідчать про нормальний розподіл діагностичних показників за асиметрією та ексцесом, окрім показників внутрішньої та зовнішньої позитивної мотивації. Однак для цих показників ненормальність розподілу є характерною внаслідок їх конструктивних особливостей.

Таблиця 1

Описова статистика показників депрофесіоналізації військовослужбовців та додаткових методик

№	Показники	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Діапазон</i>	<i>Асиметрія</i>	<i>Ексцес</i>
1	Емоційне виснаження	17,76	9,15	2-48	,53	,18
2	Деперсоналізація	8,02	5,44	0-25	,85	,25
3	Редукція особистих досягнень	13,78	5,73	2-32	,06	-,10
4	Сумарний показник вигорання та деформації.	39,24	16,90	0-84	,19	-,38
5	Задоволеність професією та роботою	9,60	5,19	-3-17	-,23	-,93
6	Внутрішня мотивація	4,20	0,94	0-5	-1,78	4,12
7	Зовнішня позитивна мотивація	3,92	0,88	0-5	-1,31	2,83
8	Зовнішня негативна мотивація	2,93	1,21	0-5	-,25	-,54
9	Військово-професійна включеність	19,44	3,64	9-29	-,17	,20
10	Військово-професійний контроль	20,35	3,68	9-28	-,35	,17
11	Військово-професійне прийняття виклику	21,64	3,78	12-31	-,19	-,23
12	Емоційний компонент життєстійкості	14,43	2,86	5-20	-,41	-,08
13	Мотиваційний компонент життєстійкості	16,60	2,99	9-24	-,15	-,16
14	Соціальний компонент життєстійкості	15,00	2,57	8-22	-,08	,33
15	Професійний компонент життєстійкості	15,40	3,19	6-23	-,31	,34
16	Загальний рівень життєстійкості	61,43	9,07	35-83	-,34	,24
17	Військово-професійна самоефективність	31,37	3,43	21-40	,20	,30

Середні значення, стандартні відхилення та діапазони розподілу показників додаткових методик в цілому відповідають тим, що були нами отримані у попередніх дослідженнях на різних вибірках військовослужбовців. Середнє значення ступеню задоволеності досліджуваних військовослужбовців своєю професією та роботою ($M = 9,6$) відповідає середньому ступеню задоволеності.

Розподіл вибірки за показниками професійного вигорання та деформації наведено у таблиці 2. Згідно з цими

результатами для переважної більшості військовослужбовців (близько 80%) властивими є низькі або нижчі за середні показники вираженості професійного вигорання та деформації. Лише у незначній їх кількості (до 5%) такі показники є вищими за середні або високі.

Середні значення, стандартні відхилення та діапазони розподілу показників додаткових методик, в цілому, відповідають тим, що були нами отримані у попередніх дослідженнях.

Розподіл військовослужбовців за рівнями показників професійного вигорання та деформації

Складові професійного вигорання та деформації	Рівні вираженості складових				
	Низький	Нижчий за середній	Середній	Вищий за середній	Високий
Емоційне виснаження	26%	44%	23%	5%	2%
Деперсоналізація	47%	33%	15%	3%	2%
Редукція особистих досягнень	28%	56%	15%	2%	–
Сумарний показник вигорання та деформації	24%	55%	20%	1%	–

У таблиці 3 представлена описова статистика всіх показників поведінкових залежностей військовослужбовців, які було отримано за всіма п'ятьма використаними в дослідженні методиками. Нормальний розподіл за асиметрією та ексцесом є властивим для 23 з 28 діагностичних показників.

Таблиця 3

Описова статистика показників поведінкових залежностей військовослужбовців

№	Показники	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Діапазон</i>	<i>Асиметрія</i>	<i>Ексцес</i>
1	Трудова залежність	7,38	3,05	0-14	-,05	-,60
2	Ургентна залежність	6,90	3,52	0-15	,04	-,30
3	Залежність від соціальних мереж та інтернет-серфінгу	3,54	3,08	0-14	,98	,90
4	Залежність від комп'ютерних/онлайн ігор	6,18	4,28	0-15	-,14	-,91
5	Залежність від гри на гроші	0,71	2,48	0-14	4,13	17,07
6	Сумарний показник залежності	19,83	10,92	2-68	1,89	5,72
7	Трудоголізм	32,54	7,19	15-48	,03	-,58
8	Особистий час	29,24	4,95	17-42	,20	-,06
9	Міжособистісні відносини	27,96	4,22	17-39	,02	-,15
10	Темп життя	32,91	7,51	13-52	,07	-,12
11	Загальний показник ургентної залежності	118,8	28,21	77-170	-2,12	7,88
12	Надмірність в роботі	11,46	2,76	5-20	,11	,47
13	Зацикленість на роботі	10,17	2,91	5-17	,33	-,49
14	Кіберкомунікативна залежність	28,45	10,69	20-85	2,87	10,88
15	Залежність від алкоголю	9,26	3,80	5-21	,80	-,04
16	Телевізійна залежність	9,01	3,97	5-19	,83	-,34
17	Любовна залежність	17,10	4,14	5-25	-,69	,39
18	Ігрова залежність	6,08	2,66	5-19	3,30	11,08
19	Залежність від міжстатевих відносин	11,85	4,06	5-21	-,04	-,98
20	Харчова залежність	12,02	3,54	4-20	-,12	-,69
21	Релігійна залежність	8,91	3,71	3-19	,69	-,53
22	Трудова залежність	12,87	3,33	5-21	-,29	-,01
23	Лікарська залежність	8,59	3,68	4-18	,92	-,29
24	Залежність від комп'ютера (інтернету, соціальних мереж)	8,63	2,84	4-19	,76	,77
25	Залежність від куріння	9,44	6,21	5-25	,96	-,42
26	Залежність від здорового способу життя	14,44	3,54	5-22	-,16	-,31
27	Наркотична залежність	6,63	2,83	4-20	2,20	5,22
28	Загальна схильність до залежностей	11,70	3,59	5-20	-,02	-,68

Примітка: показники №№ 1–6 отримані за Методикою визначення груп адиктивного ризику військовослужбовців Збройних Сил України (В. Мороз); №№ 7–11 – за Опитувальником діагностики ургентної залежності (О. Шибко); №№ 12–13 – за Голландською шкалою трудової залежності (коротка форма); № 14 – за Опитувальником на виявлення рівня кіберкомунікативної залежності (залежності від соцмереж) (А. Тончева); №№ 15–28 – за Методикою діагностики схильності до різних видів залежності (Г. Лозова).

Питання психології

Розглянемо результати розподілу показниками Методики визначення груп адиктивного ризику військовослужбовців Збройних Сил України (В. Мороз) наведено у таблиці 4.

Таблиця 4

Розподіл військовослужбовців за показниками Методики визначення груп адиктивного ризику військовослужбовців Збройних Сил України (В. Мороз)

№	Показники	Рівень залежності			
		Відсутня	Низька	Середня	Висока
1	Трудова залежність	9%	30%	56%	5%
2	Ургентна залежність	21%	33%	40%	6%
3	Залежність від соціальних мереж та інтернет-серфінгу	58%	31%	10%	1%
4	Залежність від комп'ютерних/онлайн ігор	30%	25%	41%	4%
5	Залежність від гри на гроші	93%	3%	2%	2%
6	Сумарний показник залежності	32%	63%	3%	2%

Згідно до наведених даних (таблиця 4) у досліджуваних військовослужбовців найбільший прояв мають такі три види поведінкової залежності, як трудова, ургентна та залежність від комп'ютерних/онлайн ігор. Зокрема, середній або високий рівень трудової залежності мають 61% досліджуваних, середній або високий рівень ургентної залежності – 46% досліджуваних, і такі ж

рівні залежності від комп'ютерних/онлайн ігор – 45%. Залежність від гри на гроші у досліджуваній вибірці є відносно незначно вираженою – середній або високий рівень є властивим лише для 2%.

Розподіл військовослужбовців за показниками Голландської шкали трудової залежності (коротка форма) подано у таблиці 5.

Таблиця 5

Розподіл військовослужбовців за показниками Голландської шкали трудової залежності (коротка форма)

№	Показники	Рівень залежності		
		Низька	Середня	Висока
1	Надмірність в роботі	9%	78%	13%
2	Зацикленість на роботі	21%	69%	10%

Отримані результати свідчать, що для переважної більшості досліджуваних (69–78%) властивим є середній рівень вираженості "надмірності в роботі" (гіпертрофований трудоголізм) та зацикленості на роботі (неконтрольований трудоголізм). Високі рівні вираженості цих залежностей мають відповідно 13% та 10%.

За показниками Опитувальника на виявлення рівня кіберкомунікативної залежності (залежності від соцмереж) практично всі військовослужбовці (95%) мають низький рівень кіберкомунікативної залежності (таблиця 6).

Таблиця 6

Розподіл військовослужбовців за показниками Опитувальника на виявлення рівня кіберкомунікативної залежності (залежності від соцмереж)(А. Тончева)

№	Показники	Рівень залежності		
		Низька	Середня	Висока
1	Кіберкомунікативна залежність	95%	3%	2%

У таблиці 7 наведено результати розподілу досліджуваних за показниками Методики діагностики схильності до різних видів залежності (Г. Лозова). В таблиці згідно із предметом нашого дослідження,

зазначені лише поведінкові залежності, що діагностуються цією методикою. При цьому виключені дані щодо залежності від алкоголю, куріння та наркотичної залежності.

Таблиця 7

Розподіл військовослужбовців за показниками Методики діагностики схильності до різних видів залежності (Г. Лозова)

№	Показники	Рівень залежності		
		Низька	Середня	Висока
1	Телевізійна залежність	75%	22%	3%
2	Любовна залежність	10%	50%	40%
3	Ігрова залежність	94%	5%	1%
4	Залежність від міжстатевих відносин	46%	52%	2%
5	Харчова залежність	44%	55%	1%
6	Релігійна залежність	29%	66%	5%
7	Трудова залежність	33%	64%	3%
8	Лікарська залежність	80%	20%	–
9	Залежність від комп'ютера (інтернету, соціальних мереж)	86%	13%	1%
10	Залежність від здорового способу життя	22%	66%	12%
11	Загальна схильність до залежностей	44%	54%	2%

Наведені в таблиці 7 результати свідчать, що найбільш вираженою залежністю у досліджуваних виявилася любовна залежність – високий її рівень є властивим для 40%, а середній – ще для 50%. Далі за ступенем вираженості залежності йде залежність від здорового способу життя – високий її рівень діагностовано у 12%, а середній є властивим ще для 66%. На посередньому рівні для більшості досліджуваних виражені залежність від міжстатевих відносин, харчова, релігійна та трудова залежності. При цьому високі рівні прояву цих видів залежності наявні лише у декількох відсотків військовослужбовців. Найменш

вираженими поведінковими залежностями досліджуваних виявилися телевізійна, ігрова та лікарська залежності, а також залежність від комп'ютера (інтернету, соціальних мереж) – низький рівень їх прояву є властивим від 80% до 94% військовослужбовців.

Отримані за Опитувальником діагностики ургентної залежності (О. Шибко) дані свідчать, що для більшості досліджуваних властивим є середній рівень прояву чотирьох складових та загального показника ургентної залежності (таблиця 8). При цьому високих рівнів її прояву практично не зафіксовано.

Таблиця 8

Розподіл військовослужбовців за показниками Опитувальника діагностики ургентної залежності (О. Шибко)

№	Показники	Рівень залежності		
		Низька	Середня	Висока
1	Трудоголізм	41%	59%	–
2	Особистий час	23%	75%	2%
3	Міжособистісні відносини	29%	71%	–
4	Темп життя	36%	62%	2%
5	Загальний показник ургентної залежності	27%	73%	–

На завершення наведемо дані щодо показників, які достовірно відрізняються у виділених в досліджуваній вибірці групах військовослужбовців: 1) за місцем проведення дослідження – слухачі Національного університету оборони

України та військовослужбовці Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України (таблиця 5.9); 2) з досвідом участі в бойових діях після 24.02.2024 р. та без такого досвіду (таблиці 9 та 10).

Достовірні відмінності між діагностичними показниками слухачів Національного університету оборони України (n = 49) та військовослужбовців Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України (n = 80)

№	Показники	Група				t	p
		Перша		Друга			
		M	SD	M	SD		
1	Деперсоналізація	10,33	5,77	6,56	4,70	4,01	<,001
2	Задоволеність професією та роботою	7,33	4,99	11,03	4,82	-4,15	,000
3	Внутрішня мотивація	3,94	1,08	4,41	0,64	-3,09	,002
4	Зовнішня негативна мотивація	2,52	1,23	3,23	1,08	-3,42	,001
5	Залежність від соціальних мереж та інтернет-серфінгу	4,82	3,72	2,73	2,28	3,92	<,001
6	Залежність від комп'ютерних/онлайн ігор	2,27	3,55	8,68	2,45	-12,0	<,001
7	Залежність від гри на гроші	1,45	3,63	0,24	1,12	2,74	,007
8	Сумарний показник залежності	22,37	14,78	18,24	7,22	2,10	,038
9	Кіберкомунікативна залежність	32,78	14,77	25,70	5,54	3,81	<,001
10	Телевізійна залежність	10,45	4,71	8,09	3,13	3,38	,001

Примітка: група перша – слухачі Національного університету оборони України; група друга – військовослужбовці Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України.

Згідно з отриманими результатами слухачі Національного університету оборони України вирізняються достовірно вищими рівнями деперсоналізації, залежності від соціальних мереж та інтернет-серфінгу, залежності від гри на гроші, кіберкомунікативної та телевізійної залежності, а також сумарного показника

залежності. В свою чергу, військовослужбовці Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України мають вищі рівні задоволеності професією та роботою, внутрішньої та зовнішньої негативної мотивації, а також залежності від комп'ютерних/онлайн ігор.

Таблиця 10

Достовірні відмінності між діагностичними показниками військовослужбовців з досвідом участі в бойових діях після 24.02.2024 р. (n = 44) та військовослужбовців без такого досвіду (n = 85)

№	Показники	Г				t	p
		Перша		Друга			
		M	SD	M	SD		
1	Емоційне виснаження	19,95	10,06	16,59	8,47	1,99	,048
2	Деперсоналізація	9,59	6,19	7,18	4,83	2,42	,017
3	Сумарний показник вигорання та деформації	44,45	18,37	36,95	15,06	2,47	,015
4	Задоволеність професією та роботою	7,89	5,46	10,51	4,83	-2,78	,006
5	Залежність від соціальних мереж та інтернет-серфінгу	4,39	3,78	3,08	2,54	2,31	,023
6	Залежність від гри на гроші	1,68	3,84	0,19	0,97	3,35	,001
7	Сумарний показник залежності	22,55	14,77	18,40	7,92	2,06	,041
8	Міжособистісні відносини	29,53	4,28	27,13	3,97	3,12	,002
9	Кіберкомунікативна залежність	32,72	15,03	26,24	6,65	3,35	,001
10	Телевізійна залежність	10,47	4,56	8,25	3,42	3,06	,003
11	Ігрова залежність	7,49	4,04	5,35	0,90	4,62	<,001
12	Залежність від міжстатевих відносин	14,02	3,83	10,72	3,71	4,68	<,001
13	Релігійна залежність	9,88	3,96	8,41	3,50	2,14	,034
14	Загальна схильність до залежностей	12,70	3,72	11,18	3,43	2,29	,024

Примітка: група перша – військовослужбовці з досвідом участі в бойових діях після 24.02.2024 р.; група друга – військовослужбовці без досвіду участі в бойових діях після 24.02.2024 р.

Військовослужбовці з досвідом участі в бойових діях після 24.02.2024 р., як свідчать наведені у таблиці 10 дані, мають достовірно вищі показники емоційного

виснаження, деперсоналізації, сумарного показника вигорання та деформації, залежності від міжособистісних та міжстатевих відносин, залежності від

соціальних мереж та інтернет-серфінгу, ігрової залежності та залежності від гри на гроші, кіберкомунікативної, телевізійної та релігійної залежності, а також сумарного показника залежності та показника загальної схильності до залежностей. У той же час, у цій групі військовослужбовців задоволеність професією та роботою є достовірно нижчою, ніж у групі без такого досвіду.

Висновки. 1. Серед основних адиктивних поведінкових чинників, що призводять до депрофесіоналізації, можна виокремити такі групи: об'єктивно-суб'єктивні чинники депрофесіоналізації особистості, які пов'язані з адиктивною організацією, якістю управління, професіоналізмом керівників; суб'єктивно-особистісні чинники, які зумовлені особливостями адиктивної особистості та характером взаємостосунків, що впливають на процес депрофесіоналізації; чинники невідповідності професії вимогам адиктивного фахівця; професійно-діяльнісні чинники адиктивної особистості, що впливають на процес депрофесіоналізації.

2. Діагностування поведінкових адикцій показало, що у військовослужбовців найбільший прояв мають такі види поведінкової залежності, як трудова,

ургентна та залежність від комп'ютерних/онлайн ігор. Зокрема, середній або високий рівень трудової залежності мають 61% досліджуваних, середній або високий рівень ургентної залежності – 46% досліджуваних і такі ж рівні залежності від комп'ютерних/онлайн ігор – 45%. Відносно незначно вираженими, з середнім або високим рівнем прояву, виявилися такі залежності: від соціальних мереж та інтернет-серфінгу – 11%, залежність від ігор на гроші (азартні ігри, гемблінг) – 2%.

3. Результати проведеного емпіричного дослідження, вибірку якого склали слухачі Національного університету оборони України та військовослужбовці Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України, надали можливість визначити особливості зумовлення депрофесіоналізації військовослужбовців адиктивними поведінковими чинниками.

Основні напрями подальших досліджень: виявлення різних адиктивних поведінкових чинників як наслідків турбулентності психологічної структури особистості (як біологічної системи), ступенів депрофесіоналізації різних категорій військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Гура Н.А., Вельдбрехт О.О. (2021) Опитувальник задоволеності роботою: факторна структура та психометричні властивості // *Psychological journal*. Volume 7. Issue 6 (50). 2021. С. 7–20.
2. Коқун О.М., Мороз В.М., Лозінська Н.С., Пішко І.О. (2024) Діагностування поведінкових адикцій військовослужбовців: метод. посіб. Київ: ТОВ “7БЦ”. 2024. 36 с.
3. Коқун О.М. (2021) Опитувальник професійної життєстійкості (українська версія) // *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2021. № 1(1). С. 90–104.
4. Колесніченко О.С., Приходько І.І., Мацегора Я.В. (2022) Діагностика та корекція адитивної поведінки військовослужбовців Національної гвардії України: практичні рекомендації. Харків: НАНГУ. 2022. 22 с.
5. Лозова Г.В. (2019) Тест на залежність (адикцію). Методика діагностики схильності до 13 видів залежностей. URL: <https://vseosvita.ua/library/test-na-zavisimost-addikciu-metodika-diaagnostiki-sklonnosti-k-13-vidam-zavisimostej-lozovaa-gv-123425.html>.
6. Коқун О.М., Мороз В.М., Лозінська Н.С., Пішко І.О. (2021) Збірник психодіагностичних методик для професійно-психологічного відбору кандидатів на військову службу за контрактом у Збройних Силах України : метод. посіб. К. : Видавничий дім “Освіта України”, ФОП Маслаков, 2021. 74 с.
7. Тончева А.В. (2012) Діагностика кіберкомунікативної залежності. URL: <https://naukovedenie.ru/PDF/64pvn412.pdf>.
8. Шибко О.Л. (2008) Диагностика ургентной аддикции // *Психологический журнал*. БГУ. 2008. № 1. С. 23–33.
9. Herzberg F. (1964). The motivation to work // *Studies in Personal and Industrial Psychology*. P. 282–287.
10. Locke E.A. (1976). The Nature and Causes of Job Satisfaction // *Dunnete MD Handbook of Industrial and Organizational Psychology*. Chicago.

11. Prikhodko Yu.I. (2022). Fundamentals of theory and methodology for the study of the transformation of systems of various origins // *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security*, Vol. 12, No. 1, P. 81–94.
12. Maslach C., Jackson S.E. (1981). The measurement of experienced burnout // *Journal of occupational behaviour*. Vol. 2. P. 99–113.
13. Maslach C., Leiter M. (1997). The truth about burnout: How organizations cause personal stress and what to do about it. San Francisco : Jossey-Bass publishers. 156 p.
14. Schaufeli W.B. & Taris. The Dutch Work Addiction Scale (DUWAS). URL: http://www.wilmarschaufeli.nl/publications/Schaufeli/Tests/DUWAS_10_EN.pdf
15. Schwarzer R., Jerusalem M. (1995) Generalized Self-Efficacy scale / In J. Weinman, S. Wright, M. Johnston (Eds.), Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs. Windsor, UK : NFER-Nelson, 1995. P. 35–37.
16. Schwarzer R. (1992). Self-efficacy in the adoption and maintenance of health behaviors: theoretical approaches and a new model / R. Schwarzer // *Self-efficacy: Thought Control of Action*. Washington, U.S. : Hemisphere. P. 217–243.
17. Schwarzer R., Fuchs R. (1995). Changing risk behaviors and adopting health behaviors: The role of self-efficacy beliefs. Cambridge P. 259–288.
18. Young K.S. (1996). Psychology of computer use: addictive use of the Internet: a case that breaks the stereotype // *Psychological reports*. Vol. 79. P. 899–902.

References

1. Gura N.A., Veldbreh O.O. (2021). Orituvnik zadovolnosti robotoyu: faktorna struktura ta psihometrichni vlastivosti [Survey of job satisfaction: factor structure and psychometric power // *Psychological journal*. Volume 7. Issue 6 (50). S. 7–20 (in Ukrainian).
2. Kokun O.M., Moroz V.M., Lozinska N.S., Pishko I.O. (2024). Diahnostuvannya povedinkovykh adyktiv viyskovosluzhbovtiv [Diagnosing behavioral addictions in military personnel]: metod. posib. Kyiv : TOV "7BTs". 36 s. (in Ukrainian).
3. Kokun O.M. (2021). Orituvnik profesijnoyi zhittiestijkosti (ukrayinska versiya) [School of professional vitality (Ukrainian version)] // *Problemi ekstremalnoyi ta krizovoyi psihologiyi*. № 1(1). S. 90–104 (in Ukrainian).
4. Kolesnichenko O.S., Prihodko I.I., Macegora YA.V. (2022). Diagnostika ta korekciya aditivnoyi povedinki viyskovosluzhbovtiv Nacionalnoyi gvardiyi Ukrayini: praktichni rekomendaciyi [Diagnostics and correction of additive behavior of servicemen of the National Guard of Ukraine: practical recommendations]. Harkiv : NANGU. 22 s. (in Ukrainian).
5. Lozova H.V. Test na zalezhnist (adyktsiyu). Metodyka diahnostyky skhylnosti do 13 vydiv zalezhnostey [Methodology for diagnosing susceptibility to 13 types of addictions]. URL: <https://vseosvita.ua/library/test-na-zavisimost-addikciu-metodika-diahnostiki-sklonnosti-k-13-vidam-zavisimostej-lozovaa-gv-123425.html> (in Ukrainian).
6. Kokun O.M., Moroz V.M., Lozinska N.S., Pishko I.O. (2021) Zbirnyk psykhodiahnostychnykh metodyk dlya profesiyno-psykholohichnoho vidboru kandydativ na viys'kovu sluzhbu za kontraktom u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny [Collection of psychodiagnostic methods for the professional and psychological selection of candidates for military service under contract in the Armed Forces of Ukraine]: metodychnyy posibnyk. K. : Vydavnychyy dim «Osvita Ukrayiny», FOP Maslakov, 2021. 74 s. (in Ukrainian).
7. Tonchieva A.V. (2012). Diahnostyka kiberkomunikatyvnoi zalezhnosti [Diagnosis of cyber-communication addiction]. URL: <https://naukovedenie.ru/PDF/64pvn412.pdf>.
8. Shybko O.L. (2008). Dyahnostyka urhentnoi addyktsyy [Diagnosis of urgent addiction] // *Psykhologicheskyy zhurnal. BDU*. № 1. S. 23–33 (in Belarus).
9. Herzberg F. (1964). The motivation to work // *Studies in Personal and Industrial Psychology*. P. 282–287.
10. Locke E. A. (1976). The Nature and Causes of Job Satisfaction // *Dunnete MD Handbook of Industrial and Organizational Psychology*. Chicago.
11. Prikhodko Yu.I. (2022). Fundamentals of theory and methodology for the study of the transformation of systems of various origins // *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security*, Vol. 12, No. 1. P. 81–94.
12. Maslach C., Jackson S.E. (1981). The measurement of experienced burnout // *Journal of occupational behaviour*. Vol. 2. P. 99–113.
13. Maslach C., Leiter M. (1997). The truth about burnout: How organizations cause personal stress and what to do about it. San Francisco : Jossey-Bass publishers. 156 p.

14. Schaufeli W.B. & Taris. The Dutch Work Addiction Scale (DUWAS). URL: http://www.wilmarschaufeli.nl/publications/Schaufeli/Tests/DUWAS_10_EN.pdf
15. Schwarzer R., Jerusalem M. Generalized Self-Efficacy scale / In J. Weinman, S. Wright, M. Johnston (Eds.), Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs. Windsor, UK : NFER-Nelson, 1995. P. 35–37.
16. Schwarzer R. (1992). Self-efficacy in the adoption and maintenance of health behaviors: theoretical approaches and a new model / R. Schwarzer // Self-efficacy: Thought Control of Action. Washington, U.S. : Hemisphere. P. 217–243.
17. Schwarzer R., Fuchs R. (1995). Changing risk behaviors and adopting health behaviors: The role of self-efficacy beliefs. Cambridge. P. 259–288.
18. Young K.S. (1996). Psychology of computer use: addictive use of the Internet: a case that breaks the stereotype // *Psychological reports*. Vol. 79. P. 899–902.

Summary

RESEARCH ON DEPROFESSIONALIZATION OF MILITARY PERSONNEL WITH SIGNS OF ADDICTIVE BEHAVIOR

Moroz V. Scientific-Research Center for Humanitarian problems of the Armed Forces of Ukraine

Introduction. Deprofessionalization is the process of losing professional qualities in any field of activity, negatively affecting its effectiveness and caused by various reasons - social, economic, technological, informational, medical, psychological, combat, stressful. Deprofessionalization generates undesirable qualities of a person, changes his or her professional and personal behavior, which is also inherent in military personnel, especially during combat operations. The problems of addictive behavior of servicemen and its impact on military and professional activities are not sufficiently covered in the works of scholars. This is probably due to a number of both objective and subjective reasons, and only actualizes the importance of such research.

Purpose. The purpose of the article is to define: behavioral addictions as factors of deprofessionalization of military personnel.

Methods. To achieve this goal, a system of general scientific research methods was used, namely: a) analysis of scientific research on the problems of deprofessionalization of specialists, addictive behavior, induction, deduction, synthesis, comparison - to summarize the theoretical provisions and practical results of domestic and foreign scientists on the concepts and essence of psychosomatic and professional deformations of the personality; b) empirical methods: analysis and classification of diagnostic methods for behavioral addictions of the personality, systematic approach - to determine the indicators of.

Originality. The diagnostic tools of the study are substantiated. One main methodology (C. Maslach, S. Jackson) and four additional methods were used to diagnose the level of deprofessionalization of servicemen: studying satisfaction with their profession and work; the methodology of motivation of professional activity" (K. Zamfir, modified by A. Rean); questionnaire of professional resilience (O. Kokun); self-efficacy scale by R. Schwartz and M. Jerusalem (modified for military-professional self-efficacy). Diagnostics of behavioral addictions of servicemen was carried out using the methods of O. Shybko, H. Lozova, A. Toncheva, the Dutch Work Addiction Scale (short form) (Schaufeli & Taris): TheDutchWorkAddictionScale (DUWAS). Significant differences between the diagnostic indicators of servicemen of different categories and types of professional activity are shown.

Conclusion. The diagnosis of behavioral addictions showed that the most common types of behavioral addictions among servicemen are labor, urgency, and computer/online game addiction. The results of the empirical study made it possible to determine the peculiarities of determining the deprofessionalization of servicemen by addictive behavioral factors. The vast majority of indicators of behavioral addictions are quite closely positively correlated with emotional exhaustion and depersonalization of servicemen.

The main directions for further research: identification of various addictive behavioral factors as consequences of the turbulence of the psychological structure of the personality (as a biological system), the degree of deprofessionalization of different categories of servicemen.

Ключові слова: addictive behavior; diagnosis; deprofessionalization; interpretation; professional burnout; deformation; workaholism.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 18.03.25.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 23.05.25.

© 2025. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.